

Förvaltningsrätten i Umeå

Mål nr 1359-15**Proline Nord AB ./ Västerbottens Läns Landsting**

Överprövning enligt lagen om offentlig upphandling

Med anledning av förvaltningsrättens föreläggande får undertecknad i egenskap av företrädare för Västerbottens Läns Landsting (nedan benämnt Landstinget) utveckla skälen för sitt bestridande av Proline Nord AB (nedan benämnt Proline) ansökan om överprövning av den 7 augusti 2015 (aktbil 1).

Landstinget konstaterar inledningsvis att Proline inte närmare har utvecklat sitt påstående om att epoxi innehåller ämnen som strider mot Landstingets Miljöpolitiska program. Det saknas uppgifter om vilka ämnen som avses.

Även i mål som rör överprövning enligt LOU gäller den grundläggande processrättsliga principen att den som påstår något också har bevisbördan för att visa detta. Enligt Landstinget har Proline inte visat något som stödjer de påståenden som man gör i sin ansökan om överprövning. Proline har inte visat vare sig att man har stöd för sina påståenden eller att man lidit eller riskerat att lida.

Oaktat bristerna i Prolines ansökan om överprövning har Landstinget berett den tilldelade leverantören Swoosh Miljöföretaget i Umeå AB möjlighet att inkomma med synpunkter på ansökan om överprövning då den berör deras metoder och

material. Skrivelsen, vilken åberopas om stöd för Landstingets inställning, bifogas som bilaga 1.

Umeå som ovan

Mats Raneblad
Verksamhetschef
Basenhet Logistik

Bilagor

1. Skrivelse från Swoosh Miljöföretaget i Umeå AB, 2015-08-21

Umeå, 21 augusti 2015
Målnummer: 1359-15

Svar angående ansökan om överprövning

Proline Nord AB ("Proline") har begärt överprövning av upphandlingen enligt Ramavtal Relining 2015, där de hävdar av att Swoosh Miljöföretaget i Umeå AB ("Swoosh") som vunnit upphandlingen inte möter kraven i Västerbottens Läns Landstings Miljöpolicy. Det framgår tydligt i vårt svar nedan varför vi motsätter oss alla de krav som Proline yrkar och varför vi möter denna överprövning med stor förvåning. Skälet är enkelt och tvådelat:

Materialet i de metoder – sprutning enligt Prolinemetoden och fodersättning enligt Prosoc-metoden – som Proline avser att använda är polyester, peroxider och epoxi som inte bara strider mot Västerbottens Läns Landstings Miljöpolicy utan gör så på ett betydligt mer omfattande och allvarligare sätt än vad användningen av enbart epoxi skulle göra. Dessutom kan inte polyester leverera en avloppsfunktion som stämmer överens med Boverkets regler och gällande byggnadsinstallationer. Polyester ändrar sina egenskaper när det utsätts för vatten och höga temperaturer, vilket i sin tur kan resultera i sprickbildning.

Vi bidrar till en hållbar utveckling

Allt fler aktörer på marknaden har insett vidden av de miljö- och hälsomässiga utmaningar som vårt samhälle står inför. Relining i fastigheter utvecklades som en teknik under början på 90-talet, som en reaktion mot slöseri av naturresurser och komplikationer som boende upplevde i samband med ett stambyte. Genom att renovera istället för att slänga och byta ut kunde relining tillgodose de boendes sociala och ekonomiska intressen, liksom miljöns behov av minskade utsläpp och stram resursanvändning. Det som på 90-talet var nytt och osäkert, är idag modernt och eftersträvänsvärt. Vi på Swoosh är stolta över att kunna bidra till en hållbar utveckling. Därför ser vi Västerbottens Läns Landstings Miljöpolicy som ett viktigt arbete och ett positivt steg i rätt riktning.

Epoxi är det självklara valet

Många miljöprojekt brottas med att hitta balansen mellan funktion och effekt. Å ena sidan eftersträvas hög kvalitet, å andra sidan en säker och giftfri miljö. Samma dilemma möter vi i reliningbranschen. Det finns idag inget materialalternativ som är lika bra som epoxiplast vid relining av avloppssystem. Det beror på att epoxi

- Är vattentätt.
- Tål temperaturskillnaderna från kallt och varmt vatten som ett avloppssystem utsätts för, därmed behöver inte nya expansionsmuffar installeras mellan varje våningsplan för att installationen ska följa Boverkets byggregler.
- Inte kräver arbeten med brandfarliga lösningsmedel.

Vi nöjer oss inte med att använda ett kvalitativt material. Swoosh utför relining med Dakki-metoden, som är beprövad och typgodkänd och har använts på den Nordiska marknaden i snart 30 år.

Polyester

Polyester är enligt vår mening ett sämre alternativ än epoxi vid relining. Detta beror på flera anledningar:

Det är av yttersta vikt att avloppssystem, vars uppgift är att hantera spill- och dagvatten från våra fastigheter, är vattentäta. Vattenskador är mycket kostsamma och de sociala konsekvenserna påfrestande. Polyester är inte vattentätt (water proof), även om det räknas som vattentåligt (water resistant). Att något är vattentåligt innebär att produkten tål små mängder vatten under korta perioder, medan vattentätt innebär att produkten kan dränkas i vatten. Epoxi däremot är vattentätt, vilket är allmänt känt bland kemister och lekmän som är engagerade båtar eller vattensporter. Vi är måna om att leverera kvalitet som både vi och kunden är nöjd med. Därför anser vi att polyester är ett sämre alternativ än epoxi vid relining.

En arbetsplats måste vara säker, både för reliningtekniker och för kunden när denne vistas i sitt hem. Därför är det centralt att reliningmaterial uppfyller det kravet. Plasten som används i Proline-metoden (spruttekniken) heter Baltoflake Ecolife ("Baltoflake"). Säkerhetsdatabladet för Baltoflake beskriver produkten som brandfarlig och varnar för att utsätta produkten för värme, heta ytor, gnistor med mera. Under reliningarbete används regelbundet maskiner, som i värsta fall kan slå gnistor, och vissa arbetsmoment krävs till och med utbildning i Heta Arbeten. Det gör Baltoflake till ett olämpligt material vid relining. Med hänsyn till teknikernas och boendes säkerhet, använder vi epoxi som inte är brandfarligt.

Få kemikalier är riskfria att arbeta med och även epoxi har sina brister. Framförallt finns det en risk att epoxi irriterar huden och ögonen (se bifogade säkerhetsdatablad). Det är därför som våra tekniker använder skyddsdräkt, handskar och stänkskydd för ögonen när de arbetar med epoxi. Alla våra tekniker måste dessutom genomgå en hårdplastutbildning, för att få kunskap om hantering och risker med epoxi. Lyckligtvis kommer kunden aldrig i kontakt med epoxi under vårt arbete. Skillnad är det med polyester. Baltoflake kan orsaka irritation i luftvägarna och höga koncentrationer av produkten kräver användande av godkänd andningsapparat, vilket framgår av säkerhetsdatabladet. Denna egenskap hos Baltoflake påverkar givetvis både teknikerna likväl som kunden. Det är inte rimligt att kräva att kunden ska bära andningsskydd i sitt hem eller vara informerad om riskerna med reliningmaterialet. Därför anser vi inte att polyester är lämpligt vid relining.

Det är ingen nyhet att tid är pengar. Att kunna producera ett projekt på tre dagar istället för på fem dagar påverkar inte bara anbudspriset utan även projekttiden. Och som kunder, letar vi ofta efter det lägsta priset och den kortaste leveransen. Men det mest prisvärda idag är sällan det mest lönsamma i längden. Det framgår av databladet för Proline System att Proline använder Norpol Peroxide 13 som en katalysator för att påskynda härdningen av polyester och därmed kunna erbjuda kunden en kortare leveranstid. Enligt säkerhetsdatabladet för Peroxide 13 är produkten frätande och oxiderande. Det senare innebär att produkten kan orsaka reaktion, brand eller explosion i kontakt med brännbara material, förhöjd temperatur eller mekaniska stötar. Vi anser detta högst olämpligt att arbeta med och föra in i människors hem. Därför tillsätter vi inga acceleratorer när vi arbetar. Våra teknikernas välmående, nöjda kunder och en sund miljö är ovärderliga.

Polyester kräver starka lösningsmedel för rengöring av de verktyg som används vid relining. Proline använder acetone för detta ändamål. Acetone är känt för att vara brandfarligt och säkerhetsdatabladet

rekommenderar andningsskydd vid höga koncentrationer av ämnet. Swoosh använder Vaskmedel E(X) för att rengöra sina verktyg. Produkten är inte märkningspliktig.

I kort anser vi det olämpligt att använda polyester vid relining.

Miljömål: kemikalier

Ett av målen som beskrivs för området Produkter och kemikalier i Västerbottens Läns Landstings Miljöpolicy är att "produkter och kemikalier innehållande utfasningsämnen som enligt Kemikalieinspektionen är hälso- och miljökadligt har minimerats" (s. 10). Enligt Kemikalieinspektionens Prioriteringsguide (PRIO) så delas ämnen in i två prioriteringsnivåer: utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen. Den första kategorin refererar till ämnen som har särskilt allvarliga egenskaper, och den andra kategorin refererar till ämnen som har farliga egenskaper. Där möjligt ska ämnen i första kategorin fasas ut, framför ämnen i andra kategorin. Kriterierna för utfasningsämnen i PRIO går i linje med egenskaperna för särskilt farliga ämnen i EU:s kemikalielagstiftning Reach. PRIO beskriver ämnesegenskaper som kännetecknar prioriteringsnivåerna. Vi har jämfört säkerhetsdatabladerna för produkterna som Swoosh och Proline använder i relation till PRIOs egenskapstabell¹. En sammanställning presenteras i tabell 1 nedan. Egenskaperna hos epoxin som Proline använder kunde inte presenteras, eftersom vi inte vet vilka epoxi de använder.

Tabell 1: En jämförelse mellan riskfraser och faroangivelser för olika epoximaterial och polyester. Informationen är hämtad från respektive produkts säkerhetsdatablad.

Utfasningsämnen	Elastocoat A&B (Swoosh)	BRAWO A&B (Swoosh)	Baltoflake Ecolife (Proline)	Epoxi? (Proline)
Reproduktionstoxiskt			R62: Möjlig risk för nedsatt fortplantningsförmåga Reproduktionstoxiskt, kat 3	
Prioriterade ämnen				
Allergiframkallande	R43: Kan ge allergi vid hudkontakt.	H317 Kan orsaka allergisk hudreaktion	R43: Kan ge allergi vid hudkontakt.	
Miljöfarligt, långtidseffekter	R50/53 Mycket giftigt för vattenlevande organismer, kan orsaka skadliga långtidseffekter i vattenmiljö	H411 Giftig för vattenlevande organismer med långtidseffekter	R50/53 Mycket giftigt för vattenlevande organismer, kan orsaka skadliga långtidseffekter i vattenmiljö	
	R52/53 Skadligt för vattenlevande organismer, kan orsaka skadliga långtidseffekter i vattenmiljö.	H412 Skadliga långtidseffekter för vattenlevande organismer.	R52/53 Skadligt för vattenlevande organismer, kan orsaka skadliga långtidseffekter i vattenmiljö.	

Sammanställningen i tabell 1 visar att epoximaterialen (elastocoat, BRAWO) och polyester (Baltoflake) kan ha skadliga effekter för miljön, vilket gör dem prioriterade ämnen. Baltoflake har dessutom reproduktionstoxiska egenskaper, vilket gör det till ett utfasningsämne. Västerbottens Läns Landstings miljömål att minska på utfasningsämnen kan därför bättre mötas genom att använda epoxi än polyester.

¹ Tabellen återfinns på: http://www2.kemi.se/templates/PRIOframes_4045.aspx

Det ska dock poängteras att ovanstående resultat baseras på egenskaperna i säkerhetsdatablad hos *ohärdade* plaster. Härdade plaster, där molekylerna binder i varandra, får andra egenskaper än ohärdade plaster. Det är till exempel därför som härdad epoxi inte sorteras som farligt avfall (se nedan).

Miljömål: avfall

Ett mål inom området Avfall som beskrivs i Västerbottens Läns Landstings Miljöpolicy är att minska mängden farligt avfall (s.11). För att reda ut vilket reliningmaterial och reliningmetod som ger upphov till mest farligt avfall, analyserade vi säkerhetsdatabladerna för produkterna där det beskrivs hur avfallet ska hanteras. En sammanställning presenteras i tabell 2 nedan. Avfallshanteringen av epoxin som Proline använder kunde inte presenteras, eftersom det är oklart vilken epoxi de använder.

Tabell 2: En jämförelse mellan avfallshanteringen för olika epoximaterial och polyester. Informationen är hämtad från respektive produkts säkerhetsdatablad.

Produkt	Brukas av	Sorteras som	
		Icke farligt avfall	Farligt avfall
Elastocoat A+B härdad	Swoosh	x	
Elastocoat B ohärdad	Swoosh		x
BRAWO A+B härdad	Swoosh	x	
BRAWO B ohärdad	Swoosh		x
Baltoflake	Proline		x
Norpol Peroxide 13	Proline		x
Acetone	Proline		x
Epoxi	Proline	?	?

Sammanställningen i tabell 2 visar att *alla* Prolines produkter klassas som farligt avfall (egenskaperna hos Prolines epoxi är okända), medan bara *hälften* av produkterna som Swoosh använder måste sorteras som farligt avfall. Därför kan Swoosh Umeå, genom att använda epoxi, bättre möta Västerbottens Läns Landstings mål om avfall än Proline och polyester.

Bisfenoler

Trots att inga av säkerhetsdatabladerna för epoxi innehåller fraser som klassar produkterna som utfasningsämnen, så uppmärksammades det för några år sedan att många epoxiplaster innehåller bisfenoler som kan ha en negativ påverkan på kroppens hormonbalanser. Men än finns inga vedertagna kriterier för hormonstörande ämnen, utan en bedömning måste göras från fall till fall. Vad gäller bisfenol *från avloppsrör* finns inga vetenskapliga bevis för att ämnet utgör en allvarlig risk för varken individens hälsa eller för naturens ekosystem.

En typ av Bisfenol är Bisfenol A (BPA). Gränsvärdet för intaget av BPA i Europa är 5 mikrogram per kilo kroppsvikt per dag. För en person som väger 60kg motsvarar det ett intag av max 300 mikrogram BPA/dag. Som en av våra leverantörer av epoxi har Dakki AB utvärderat hur mycket bisfenol som vår epoxi utsöndrar. Resultatet visade enbart spår av BPA. En person som väger 60kg skulle behöva dricka mellan 1 600-2 000 liter avloppsvatten per dag för att komma upp i gränsvärdena! Men avloppsvatten är inte till för att drickas.

Materialerna hos nytillverkade PP-rör och PVC-rör kan innehålla ämnen som benserivat och ftalater. Båda ämnen misstänks vara cancerframkallande och ftalater misstänks dessutom vara

hormonstörande. Ur ett hälsomässigt perspektiv spelar epoxiplast från relining i samma liga som nystallade PP-plast och PVC-rör. Men det är knappast de hälsomässiga effekterna av bisfenol från *avloppsror* som har skapat debatt, utan snarare bisfenol från produkter som vi konsumerar – så som plastförpackningar, dricksvatten och kvitton. Däremot skulle bisfenol från avlopp kunna vara en fråga för vår natur och miljö.

Reningsverken och naturen behöver kunna hantera bisfenoler. Och det gör dom. Enligt Kemikalieinspektionen är bisfenoler biologiskt lätt nedbrytbart, vilket innebär att naturen och reningsverken bryter ner bisfenoler. Reningsverken kämpar istället med andra ämnen, så som ämnen från medicinrester eller starka lösningsmedel. Våra hygienprodukter är inte heller harmlösa. De kan innehålla silver och triclosan som är mycket giftiga för vattenlevande organismer. För reningsverken och naturen är därför inte bisfenoler från avloppsror (eller för den delen bensenderivat och ftalater) i fokus.

Swoosh väljer att relina avloppsror med epoxi för att det är vattentätt, skyddar mot korrosion och tål stora temperaturskillnader. Producenterna av nya MA-rör tänker likadant. Nya MA-rör beläggs invändigt med epoxi för att skydda järnet från invändig korrosion. Proline har också börjat använda epoxi, när de förutom spruttekniken med polyester numera utför fodersättning med epoxi under metodnamnet Prosoc-metoden.

Det finns ett helt alfabet av bisfenoler, de flesta vet vi mycket lite om. Två av de mest kända, förutom Bisfenol A, heter Bisfenol S och F. De har börjat användas av företag som alternativ till Bisfenol A. Men aktuell forskning visar att Bisfenol S och Bisfenol F inte är säkra alternativ till Bisfenol A, utan har motsvarande hormonstörande effekter (Eladak et al., 2015). Detta har fått Naturskyddsföreningen att reagera och rikta stark kritik mot Regeringskansliets pågående utredning om bisfenol (Dir. 2914:23), eftersom den bara utreder Bisfenol A och därför inte möjliggör slutsatser eller regleringar om andra bisfenoler. Ovanstående forskningsresultat väcker dessutom frågor om konsumentssäkerhet, när företag märker produkter Bisfenol A-fria och ersätter Bisfenol A med Bisfenol F eller S. Oss veterligen finns ännu inga epoxiplaster som är fria från alla typer av bisfenoler.

Miljömässiga vinster med relining

I den bästa av världar vore inga ämnen skadliga för varken oss eller för naturen. Men verkligen ser ofta annorlunda ut där teknik, ekonomi, miljö och kvalitet måste vägas för att kunna fatta givande beslut. Trots att relining kan vara skadlig för miljön om reliningmaterialet inte hanteras eller sorteras korrekt, så är de miljömässiga vinsterna vid relining betydligt större än vid ett stambyte. Ett aktuellt examensarbete från KTH visar att stambyte ger upphov till 6,5-8 gånger fler CO₂-ekvivalenter jämfört med relining och att det framförallt är materialframställningen som ger upphov till den effekten (Toft & Cronqvist, 2014). Därför finns det stor anledning att välja relining, där möjligt.

Sammanfattning

En av Swooshs visioner är att bidra till en hållbar utveckling, genom att renovera istället för att slänga. Därför ser vi Västerbottens Läns Landstings miljöpolicy som ett mycket viktigt arbete i den riktningen. Det är en utmaning att hitta material som är miljövänliga, uppfyller funktionskraven (tex vattentät) och praktiskt möjliga att arbeta med (viskositet, härdtid, verktyg) – en utmaning som även reliningbranschen står inför.

Polyester uppfyller varken funktionskraven (är inte vattentätt), arbetsmiljökraven (är brandfarligt) eller miljökraven (är utfasningsämne). Dessutom kräver polyester arbete med explosiva katalysatorer och brandfarliga lösningsmedel. Epoxi däremot uppfyller funktionskraven (vattentätt), samt de strängaste arbetsmiljökraven (icke brandfarligt) och miljökraven (icke utfasningsämne). Epoxi kräver inte arbete med explosiva eller brandfarliga ämnen. Däremot finns risk för att *ohärdad* epoxi är allergiframkallande och skadlig för miljön, egenskaper som listas under prioriterade ämnen i PRIO. Lyckligtvis är detta är egenskaper som det går att påverka effekten av. Allergirisken kan undvikas genom att alla tekniker använder skyddsutrustning. Miljörisken minskas genom rätt sortering och hantering av avfallet. Det är svårare att påverka koldioxidutsläppen som materialen i stambyten ger upphov till eller de arbetsmiljörisker (gnistor från verktyg, brandfara, härdgasångor) som Prolines produktval utsätter sina medarbetare för. Med en ambitiös strävan efter att balansera miljö och funktion i vår verksamhet, anser vi på Swoosh att epoxi är det bästa materialet för relining som erbjuds på marknaden idag. Och vi vill ge våra tekniker och kunder det allra bästa.

Vi välkomnar ny forskning om miljömässigt bättre material och uppmuntrar alla branschens produktleverantörer i denna utveckling. Samtidigt är vi kritiska till beslut som innebär att en känd risk ersätts med en annan okänd risk, som i fallet med bisfenoler. I enighet med detta skriver Kemikalieinspektionen 2012 att "med dagens kunskap om alternativen är det inte möjligt att säkerställa att en nationell reglering avseende BPA [...] kommer att medföra en högre säkerhetsnivå för människors hälsa" (KemI 2012, s.7). Aktuell forskning har bekräftat KemIs farhåga. Ingen har ännu identifierat något ämne som involverar färre hälsorisker och som har samma egenskaper som bisfenoler. Den dagen som nya bättre material finns på marknaden, kommer vi vara bland de första att erbjuda dessa.

Proline har begärt överprövning av en upphandling med Västerbottens Läns Landsting med påståendet om att Swoosh som vunnit upphandlingen inte möter kraven i Västerbottens Läns Landstings Miljöpolicy. Det framgår tydligt i vårt svar ovan varför vi motsätter oss alla de krav som Proline yrkar.

Med vänliga hälsningar,

Roger Vikström,
Swoosh Umeå

Bilagor

Säkerhetsdatablad för:

- Baltoflake Ecolife
- Norpol Peroxid 13
- Aceton
- Proline System
- Elastocoat A+B
- Vaskmedel typ E(X)
- BRAWO-I A+B

Referenser

Eladak, S., Grisin, T., Moison, D., Guerquin, M. J., N'Tumba-Byn, T., Pozzi-Gaudin, S., Benachi, A., Livera, G., Rouiller-Fabre, V., & Habert, R. (2015). A new chapter in the bisphenol A story: bisphenol S and bisphenol F are not safe alternatives to this compound. *Fertility and sterility*, 103(1), 11-21.

Kemikalieinspektionen. (2012). *Bisfenol A i kassakvitton – rapport från ett regeringsuppdrag*.

Kemikalieinspektionens Prioriteringsguide:

http://www2.kemi.se/templates/PRIOframes_4045.aspx

Miljöpolitiskt Program Västerbottens Läns Landsting 2012-2020.

Toft, S., & Cronqvist, M. (2014). Beräkningsmodell för miljöpåverkan vid underhåll av rör i fastigheter. Examensarbete vid Skolan för Industriell Teknik och Management, KTH.